

Μέρα του Νίκου Καζαντζάκη

Σημαντική μέρα η σημερινή. Σαν σήμερα πριν από 29 χρόνια, η Κρήτη υποδεχόταν τον εκλεκτό της: Το Νίκο Καζαντζάκη!

Αντί για οποιαδήποτε άλλο θέμα, θεωρήσαμε σωστό να δημοσιεύσουμε κάτι για το Νίκο Καζαντζάκη. Είναι ένα απόσπασμα από το κείμενο του Νίκου Τζερμιαδιανού, γνωστού λογοτέχνη και δικηγόρου, ένα κείμενο που γράφτηκε τρία χρόνια μετά την ταφή του Καζαντζάκη, και έχει

τίτλο «Ο Καζαντζάκης και η Κρήτη».

«Θέε μου. Αξιώσε με να μαρτυρήσω, για χάρη σου και για την όμορφη θυγατέρα σου την Κρήτη». Αυτή την παρά-

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΤΖΕΡΜΙΑΔΙΑΝΟΥ

κλιση κάνει ο Καζαντζάκης με το στόμα του Καπετάν Μιχάλη σε κάποια σελίδα του. Η προσευχή του ως φαίνεται εισακούστηκε, γιατί πραγματικά ο Καζαντζάκης εφίερωσε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεών του, να γράφει για την αλήθεια (κι αλήθεια θα πει Θεός) και για την Κρήτη, την Κρήτη του.

Εγραψε την αλήθεια γυμνή, θεόγυμη, μέχρι που να κάνει τους σεμνόψυχους να κοκκινίζουν ή και να εξοργίζονται ακόμα. Εγραψε για την Κρήτη, μέχρι που την ανύψωσε ιδεολογικό σύμβολο και μύθο μαυλιστικό. ΘΕΟΣ και ΚΡΗΤΗ. Εδώ σ' αυτά τα δύο, αφοσίωσε όλη την συγκράτητη δύναμη του αισθηματός και της σκέψης του. Γι' αυτά τα δύο, αγωνίστηκε, κουράστηκε, δοκίμασθηκε, ευτύχησε, πικράθηκε, δοξάστηκε και κατηγορήθηκε. Αυτά τα δύο στάθηκαν ο Γολγοθάς του, μα που ωστόσο αυτός ο Γολγοθάς άλλωστε, τον ανύψωσε στον ουρανό που βρίσκεται σήμερα.

Δεν υπάρχει ίσως άλλος συγγραφέας, που να αγάπησε, να λάτρευε και να τραγουδούσε τόσο τον τόπο που γεννήθηκε. Μήπως γιατί οι περιστατικές ανάγκες του ανάγκασαν να αυτοεξοριστεί, κι η νοσταλγία της πατρίδας έγινε ασώπαστο τραγούδι στην ψυχή του, κι αργότερα ξεχύθηκε στα έργα του; Δεν ξέρω. Τούτο μονάχα ξέρω. Διαβάζοντας τα έργα του, συνάντησα δουλεταρούδες γυναίκες με μονοκόματους τραχιούς λιγνομεσάτους βρακάδες, άκουσα το ζωηρό θροίσμα της Κρητικής φούστας, οσφράνθηκα τη μυρωδιά του Κρητικού θυμαριού, της πορτοκαλιάς και της λεμονιάς, και στο λεβεντικό κύλισμα του λόγου του, άκουσα τα βήματα του Κρητικού πεντοζαλι. Η Κρήτη ολόκαιρη, με τους καφενέδες της, με τους μαχαλάδες της, με τις συνήθειές της, με την ιστορία της, χόρεψε ολοζώντανη στα μάτια μου διαβάζοντας τα έργα του Καζαντζάκη και ιδίως τον «Ζορμπά», το «Χριστός ξανασταυρώνεται» και τον «Καπετάν Μιχάλη». Στα έργα αυτά του Καζαντζάκη, όλα αποκτούν ένα κρυφό νόημα, που ωστόσο αν το ξεσκεπάσεις, θα το βρεις πέρα για πέρα κρητικό.

Κάποτε σκεφτόμαι, μήπως

5 ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΗ ΤΟΥ 1957. Η ΚΡΗΤΗ ΕΠΑΙΡΝΕ ΣΤΗΝ ΑΓΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ, ΕΚΕΙ ΨΗΛΑ ΣΤΟ ΟΧΥΡΟ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΝΕΓΚΟ...

αυτός ο παράξενος άνθρωπος, φερόντας απ' εδώ, πήρε νερό και χώμα, κλαδιά και πέτρες, βότσαλα και θάλασσα απ' το νησί του, και μ' αυτά έπλασε αργότερα εκεί μακριά στα ξένα, τα είδωλα των έργων του. Όταν σταθμίζω αυτή μου τη σκέψη, πάντα μου καταλήγω στο συμπέρασμα, πως μπορεί να μη βρίσκομαι απάνω ακριβώς στην αλήθεια, αλλά ωστόσο δε βρίσκομαι και μακριά απ' αυτήν. Γιατί ο Καζαντζάκης έζησε στην Κρήτη, τραγούδησε στο φως της, βούτηξε στο κύμα της, μοκρό παιδί έτρεξε στις αμμουδιές της, μεγάλος άντρας σκαρφάλωσε στα βουνά της, έχησε στις συνήθειές της κι απ' τη γιαγιά του άκουσε τα βάσανα της Κρήτης να φύγει απ' τα χέρια της Τουρκιάς.

Οι ήρωές του είναι ατόφιοι Κρητικοί. Ο Ζορμπάς είναι ένας άνθρωπος θυμώσφος, δηκτικός, καλόκαρδος, παμπόνηρος, παίρνουν φωτιά εύκολα τα μπατζάκια του, φιλόπονος με επινοητικό δαιμόνιο, αλλά και γλετζές άφταστος. Μια θα τον δείτε να ιδροκοπάει στη δουλειά, την άλλη θα τον δείτε να επινοεί εναερίους σιδηροδρόμους, κάποια άλλη πάλι στιγμή θα τον δείτε να παίρνει το σαντούρι στα γόνατά του, να μουγγρίζει «πάρε μαχαίρι σφάξε με Μπουμπουλίνα μου», να χαιδεύει ανάλαφρα τις χορδές του, να το παρακαλή να ξυπνήσει, να το καλοπιάνη για να κάνει συντροφιά στην ψυχή του. Το σαντούρι λοιπόν σε μια στιγμή ξυπνά κι αρχίζει το κελάιδισμα, και τότε παύει το σαντούρι νάναι σαντούρι κι ο Ζορμπάς Ζορμπάς, μα συγχωνεύονται και γίνονται ένα σύμβολο.

Κι ο Ζορμπάς με το σαντούρι του, γίνεται ο Κρητικός, ο οποιοσδήποτε Κρητικός, που μέσα του ξυπνάει το προαιώνιο ποιητικό δαιμόνιο της φύλης να φτιάχνει μαντινάδες, για να υμνήση την Αγάπη του, για να μαλακώσει τη θλίψη του, για να ολοκληρώσει τη χαρά του. Ξυπνά το πανάρχαιο τούτο δαιμόνιο, που κάνει τον κάθε κρητικό να κυμαίνεται από τον πρόχειρο στιχοπλόκο μέχρι τον άφταστο ποιητή, με την αφάνταστη κάποτε - κάποτε επιγραμματική δύναμη. Το Μανωλιό στο «Έργο Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» είναι κι αυτό ένα γνήσιο Κρητικό ποίημα. Είναι το πάθος. Το πάθος κάθε Κρητικού, σαν το καλέσει η στιγμή, να θυσιάζεται για να σωθούν οι άλλοι. Μέσα του παλεύουν χίλια αισθήματα γιατί είναι άνθρωπος. Αλλά στο τέλος πάντα μέσα του νικά το φιλότιμο γιατί είναι Κρητικόποιο.

Ο Καπετάν Μιχάλης είναι ο πιο γνήσιος Κρητικός του Καζαντζάκη, τόσο στο εξωτερικό του περίγραμμα όσο και στο ψυχικό βάθος. Αγγουσεμένος, με κορακάτα κατοσφατά γενιά, με τούχνα σαλβάρια, με μαύρα σιβάνια, αργούσαφροπότης, περνά απ' τα μάτια του αναγνώστη κάθε στιγμή θεόρατος άνθρωπος, με τα κρόσια του κεφαλομάντλου του, να του σκεπάζουν τα φρύδια. Προχωρεί πάντα αγέρωχος, καχύποπτος, ανυπότακτος και με την παλάμη του χεριού του στη φαρδιά ζώνη σκεπάζει το μωραϊκό μάχαιρο, που το κρατεί έτοιμος κάθε στιγμή, να υπερασπίσει την Κρήτη. Ο Καπετάν Μιχάλης δεν είναι ένα πρόσωπο δεν είναι ένας ήρωας ενός λογοτεχνικού έργου. Είναι κάτι πολύ περισσότερο. Είναι ένα πλαστό σύμβολο, είναι όλα μαζί οι Κρητικοί μες στον Τίτανο αγώνα τους ν' αποτινάξουν την σκλαβιά των τεσσάρων αιώνων. Είναι το τραχύ, το πικρό, το σκληρό, μα πάντα σωπαστο στο τραγούδι της Λευτεριάς. Αυτό είναι ο «Καπετάν Μιχάλης». Τιποτ' άλλο. Το έργο αυτό του Καζαντζάκη ενδιέφερε περισσότερο από κάθε άλλου τους Καστρινοίς, προς τους οποίους έχουμε την τιμή να απευθυνόμαστε σήμερα. Ολόκληρο είναι σκηνοθετημένο στις αυλές των σπιτιών τους. Είναι προσαρμοσμένο στην ψυχολογία τους, κομμένο θα λέγαμε στα μέτρα τους. Αν κρατήσουμε για λίγο την ανάσα μας, θ' ακούσαμε τα πέταλα του λόγου του Καπετάν Μιχάλη στο πλακόστρωτο της αυλής μας.

Αγωνίζομαι ο Καζαντζάκης να μας δώσει μια τέλεια εικόνα για τους Κρητικούς και την Κρήτη, κάποτε - κάποτε ανακαλύπτει στο πνεύλο του μια ανεπάρκεια και τότε πάει να νυστέρι. Κι αμέσως ο λυρικός στιχολόγος γίνεται ανατόμος, ψυχαναλύτης, ενδοσκοπός. Μας δίνει και ελαττώματα του Κρητικού ακόμα, αφού μας τα δικαιολογήσει πέρα για πέρα.

«Τριών λογιών είν' οι άνθρωποι», Μας λέει στον Καπετάν Μιχάλη. «Αυτοί που τρώνε τ' αυγά χωρίς τσόφλι. Αυτοί που τα τρώνε σφλούδα. Κι αυτοί που αφού τα φάνε σφλούδα, τρώνε και το τοϊκάκι που τάχουν βρασιμένα. Τους τελευταίους αυτούς τους λένε Κρητικούς». Σκληρότης; Δεν μπορούμε να πούμε όχι. Μα ωστόσο γιατί να μην την πούμε καλύτερα φυλετική ανάγκη; Η Κρήτη πέρασε μπόρες και μπόρες. Τοποθετημένη στο σταυροδρόμι τριών Ηπείρων, υπήρξε στόχος πολλών διεκδικήσεων. Κι

έτσι, αν ήτανε μαλακός ο Κρητικός θάτανε πάντα σκλάβος. Ο ατελείωτος αυτός αγώνας για την επιβίωση, χαλύβωσε τη φύλη. Χωρίς αυτό το χαλύβωμα θάσπαζε, θα εξαφανιζόταν.

«Εδώ σ' αυτό τον κόσμο, υπάρχουν μπακιρένια τοϊκάκια και πηλίνα. Νάσαι από μπακιρί να μη σπάσεις, γιατί άμα σπάσεις πάει», λέει ο Καζαντζάκης. Έχει κανείς αντίρρηση;

«Όμορφη πούναι η Κρήτη. Όμορφη! Ε και νάμουνα αετός να την καμάρωνα απ' την κορφή του αέρα», λέει ο Καζαντζάκης με το στόμα του Καπετάν Μιχάλη. Έπιανε την πένα του κι ήταν μεθυσιμένος από Κρήτη. Μέσα στις φλέβες του κόλλαζε η Κρήτη και τότε έγραφε - έγραφε μέχρι που την ανύψωσε σε μιαν αληθινή λυρική αποθέωση. Ορθοκυματίζει σφιχτοδεμένο το κορμί της στα μάρμαρα του και τότε η φαντασία του γίνεται αετός κι ανεβαίνει στην κορφή του αέρα να καμαρώσει την Κρήτη. Να καμαρώσει τ' ακρογιάλια της που πότε είναι κάτασπρα με φιλοσκομιωμένη άμμο και πότε τραχιά κι ουρανοκρέμαστα κόκκινα του αιμάτου. Να καμαρώσει τα κρητικά σούρουπα που πασπαλίζουν με χρυσόσκονη τις χωριάτικες αυλές. Να καμαρώσει τα χωριά, τα μοναστήρια, τα ερημοκλήσια ανάμεσα στις σκούρες σιδερόπετρες βαθειά φυτεμένα στο χώμα. Να ιδή τις κρητικές αυλές με τις μαδημένες κληματαριές και τους καλαμιένους φράχτες. Να χαρή τα χωριάτικα Πατριαρχικά σπιτία, με το τζάκι, το λύχνο, τα πυθάρια, το σταμνοστάτη, και τα δοκάρια πούναι απάνω κρεμασμένα αρμαθιές κυδωνία και ρόδια και βότανα φασκόμηλο, δυόσμο, δεντρολίβανο και θρούμπα. Μπαίνει με τη φαντασία του στα χωριά και χυμούν τα σκυλιά απάνω του, οι γυναίκες αποκρεμιούνται από τα δώματα, τα παιδιά τον παίρνουν ερωπίσω. Σε κάθε χωριό θα βρή και τον παλαβό του, γιατί «κάθε κρητικό χωριό έχει και τον παλαβό του κι αν δεν έχει τον παλαβό για να περνά η ώρα του». Καθίζει στο γλεντοκόπι του χωριάτικου πανηγυριού και καμαρώνει τον κρητικό να χορεύει στα κέφια του. Τον βλέπει που δίνει ένα σάλτο, πετάει το σακκάκι του και το γελέκο του και χτυπώντας παλαμάκια πιάνει στην ομπρός μέρα. Όταν αρχίζει να στριφογυρίζει στον αέρα και να πέφτει με λιγισμένα γόνατα, ν' αντιπηδά ανέρα καθιστός σαν λάστιχο, κι άξαφνα πινάεται πάλι αψηλά στον αέρα, σαν να τόχει βάλει

πέισμα να νικήσει τους μεγάλους νόμους και να κάνει φτερά να φύγει, μεθάει η ψυχή του Καζαντζάκη, θαμπώνονται τα μάτια του και τότε ο γνωστός συντοπίτης του παύει να είναι ένας Κρητικός και γίνεται σύμβολο που του φωνάζει σ' αυτή: «Απ' τη σκλαβιά έρχομαι και στη Λευτεριά πηγαίνω». Στην Λευτεριά την οποιαδήποτε, Λευτεριά της πατρίδος, Λευτεριά της σκέψης, Λευτεριά της ψυχής του, που δεν αντέχει πια σφιχτοφυλακισμένη μέσα σ' ένα τόσο δουλικό σώμα.

«Είναι λαοί κι άνθρωποι που φωνάζουν το Θεό, με την προσευχή και τα κλάματα ή με την εγκαρτέρηση και τη φρόνιμη απαντοχή ή με βλαστήμιες. Οι Κρητικοί του φωνάζουν με το τουφέκι. Στέκονται απ' όζω από την πόρτα του Θεού και βροντούν το τουφέκι ν' ακούσει. Αναρραία ουραλιάζει ο Σουλτάνος. Αυθάδεια φωνάζουν οι Φράγγοι. Υπομονή, φρονιμάδα μη με βιάτε σε αίματα, παρακαλεί η φτωχομάνα Ελλάδα. Ελευθερία ή Θάνατος αποκρίνεται οι Κρητικοί και βροντούν την πόρτα του Κυρίου».

ΝΙΚΟΣ ΤΖΕΡΜΙΑΔΙΑΝΟΣ



5 Νοέμβρη 1957 στο Μαρτινέγκο.



Οι κρητικοί βρακοφόροι έχουν αποθέσει το συγγραφέα στη γη του...



Η ταφή του Νίκου Καζαντζάκη πάνω στο οχυρό του Μαρτινέγκο. Στην ένθετη (πάνω) φωτογραφία, νέοι του Ηρακλείου (σπουδαστές) ανηφορίζουν, συνοδεύοντας το νεκρό συγγραφέα.